

Мотушова Н.В.

ВІСНИК

ЛУГАНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

№ 5 (240) БЕРЕЗЕНЬ

2012

2012 березень № 5 (240)

ВІСНИК

ЛУГАНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

Частина I

Заснований у лютому 1997 року (27)
Свідоцтво про реєстрацію:
серія КВ № 14441-3412ПР,
видане Міністерством юстиції України 14.08.2008 р.

Збірник наукових праць внесено до переліку
наукових фахових видань України
(педагогічні науки)
Постанова президії ВАК України від 14.10.09 №1-05/4

Рекомендовано до друку на засіданні Вченої ради
Луганського національного університету
імені Тараса Шевченка
(протокол № 6 від 27 січня 2012 року)

Виходить двічі на місяць

Засновник і видавець –
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор – доктор педагогічних наук, професор Курило В. С.

Заступники головного редактора –

доктор педагогічних наук, професор Савченко С. В.

Випускаючі редактори –

доктор історичних наук, професор Бур'ян М. С.,

доктор медичних наук, професор Виноградов А. О.,

доктор філологічних наук, професор Галич О. А.,

доктор педагогічних наук, професор Горошкіна О. М.,

доктор сільськогосподарських наук, професор Конопля М. І.,

доктор філологічних наук, професор Синельникова Л. М.,

доктор педагогічних наук, професор Харченко С. Я.

Редакційна колегія серії “Педагогічні науки”:

доктор педагогічних наук, професор Ваховський Л. Ц.,

доктор педагогічних наук, професор Гавриш Н. В.,

доктор педагогічних наук, професор Докучасва В. В.,

доктор педагогічних наук, професор Лобода С. М.,

доктор педагогічних наук, професор Максименко Г. М.,

доктор педагогічних наук, професор Ротерс Т. Т.,

доктор педагогічних наук, професор Сташевська І. О.

доктор педагогічних наук, професор Хриков Є. М.,

доктор педагогічних наук, професор Чернуха Н. М.,

доктор педагогічних наук, професор Чиж О. Н.

Редакційні вимоги

до технічного оформлення статей

Редакція “Вісника” приймає статті обсягом 4 – 5 сторінок через 1 інтервал, повністю підготовлених до друку. Статті подаються надрукованими на папері в одному примірнику з додатком диска. Набір тексту здійснюється у форматі Microsoft Word (*.doc, *.rtf) шрифтом № 12 (Times New Roman) на папері формату А-4; усі поля (верхнє, нижнє, правє й лівє) — 3,8 см ; верхній колонтитул — 1,25 см , нижній — 3,2 см .

У верхньому колонтитулі зазначається: Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка № ** (***) , 2012.

Статті у «Віснику» повинні бути розміщені за рубриками.

Інформація про УДК розташовується у верхньому лівому кутку без відступів (шрифт нежирний). Ініціали і прізвище автора вказуються в лівому верхньому кутку (через рядок від УДК) з відступом 1,5 см (відступ першого рядка), шрифт жирний. Назва статті друкується через рядок великими літерами (шрифт жирний).

Зміст статті викладається за планом: постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями; аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми та на які спирається автор; виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується ця стаття; формулювання цілей статті (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих наукових результатів; висновки з цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Усі перелічені елементи повинні бути стилістично представлені в тексті, але графічно виділяти їх не треба.

Посилання на цитовані джерела подаються в квадратних дужках після цитати. Перша цифра — номер джерела в списку літератури, який додається до статті, друга — номер сторінки, наприклад: [1, с. 21] або [1, с. 21; 2, с. 13–14]. Бібліографія і при необхідності примітки подаються в кінці статті після слова „Література” або після слів „Література і примітки” (без двокрапки) у порядку цитування й оформляються відповідно до загальноприйнятих бібліографічних вимог. Бібліографічні джерела подаються підряд, без відокремлення абзацем; ім'я автора праці (або перше слово її назви) виділяється жирним шрифтом.

Статтю заключають 3 анотації обсягом 3 – 4 рядків українською, російською та англійською мовами із зазначенням прізвища, ім'я та по-батькові автора, назви статті та ключовими словами (3 – 5 термінів).

Стаття повинна супроводжуватися рецензією провідного фахівця (доктора, професора).

На окремому аркуші подається довідка про автора: (прізвище, ім'я, по батькові; місце роботи, посада, звання, учений ступінь; адреса навчального закладу, кафедри; домашня адреса; номери телефонів (службовий, домашній, мобільний).

ЗМІСТ

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З РІЗНИМИ КАТЕГОРІЯМИ КЛІЄНТІВ

1. **Аніщенко А. П.** Педагогічні умови формування молодіжних ініціатив у сучасних умовах глобального світу..... 6
2. **Бондаренко В. В.** „Діти вулиці” як об’єкт соціально-педагогічної роботи..... 14
3. **Костючек М. Ф.** Сучасний стан освітньо-виховної системи як чинник потрапляння дітей у ситуацію торгівлі людьми..... 20
4. **Макаренко А. В.** Психолого-педагогічна характеристика вихованців закладів інтернатного типу..... 27
5. **Рень Л. В.** Стан та проблеми організації профілактичної роботи з дітьми вулиці..... 36
6. **Скоромна О. П.** Юне материнство як соціально-педагогічна проблема..... 46
7. **Терновець О. М.** Соціальне сирітство як предмет міждисциплінарного дослідження..... 51
8. **Цибулько Л. Г.** Психолого-педагогічна характеристика дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, підліткового віку як специфічної демографічної групи..... 61

КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

9. **Бадер В. І.** Педагогічні умови соціалізації студентів засобами інформаційно-комунікаційних технологій..... 69
10. **Кіш Н. В.** Психолого-педагогічні особливості формування культури іншомовного професійного спілкування майбутніх інженерів..... 76
11. **Клочан Ю. В.** Особливості соціально-педагогічного консультування..... 85
12. **Козубовська І. В., Бабинець М. М.** Невербальні засоби комунікації у професійній діяльності майбутнього менеджера..... 90
13. **Харченко Л. П.** Етичні основи ділової бесіди як форми роботи соціального педагога..... 97
14. **Юрків Я. І.** Вирішення соціально-педагогічних проблем обдарованих дітей..... 106

ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА

15. **Белецька І. В.** Соціалізація підлітків засобами діяльності клубних об'єднань..... 116
16. **Доннік М. С.** Соціальне середовище як невід'ємна складова функціонування соціального гуртожитку для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування..... 124
17. **Золотова Г. Д.** Соціокультурний розвиток як засіб профілактики адиктивної поведінки..... 129
18. **Ковальчук І. А.** Значення соціального середовища в процесі становлення особистості сім'янина..... 137
19. **Рогальська І. П.** Взаємодія дошкільників та молодших школярів у комплексі в контексті формування їхнього соціокультурного досвіду..... 142

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНО- ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

20. **Непочатова М. Н.** Влияние самоотношения студента на его референтность..... 150
21. **Отрощенко Н. Л.** Формування й розвиток самосвідомості (потреби у самореалізації) у процесі профорієнтаційної роботи соціального педагога зі старшокласниками..... 157
22. **Рассказова О. І.** Діагностика соціальності учнів інклюзивної школи..... 166
23. **Фунтикова О. Д.** Анализ проблемы насилия в семье: психолого-педагогический аспект..... 175
24. **Хачатурьян Е. А.** Социально-психологическая дезадаптация подростков как фактор риска суицида..... 182

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА ІЗ ЗАСУДЖЕНИМИ

25. **Караман О. Л.** Організаційно-управлінська система соціально-педагогічної роботи з неповнолітніми засудженими в Україні..... 189
26. **Краснова Н. П.** Інформаційно-аналітичне забезпечення виховного процесу у виправному закладі..... 201
27. **Сідлецька В. О.** Методи вивчення особистості засудженого і педагогічного впливу на нього в процесі перевиховання..... 213

ПРАВОПОРУШЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

28. Мотунова Н. В.	Соціально-педагогічні причини правопорушень неповнолітніх.....	219
29. Пліско Є. Ю.	Сутність і причини підліткових правопорушень та злочинності.....	229
30. Стройна О. О.	Протиправна поведінка неповнолітніх як соціально-педагогічна проблема.....	234
	Відомості про автора.....	242

ПРАВОПОРУШЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

УДК 37.013.42:343.91-053.6

Н. В. Мотунова

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ПРИЧИНИ ПРАВОПОРУШЕНЬ НЕПОВНОЛІТНІХ

Нинішній стан суспільної моралі як один із чинників поведінки людини характеризується тим, що в роки прояву кризових явищ в економіці, поглиблення розшарування суспільства на багатих і бідних, значною мірою втрачено важелі формування світогляду молодого покоління.

Споконвічні заповіді „не вбий”, „не вкради”, „полюби ближнього” тощо недостатньо затверджуються у свідомості дітей, підлітків і молоді, чому не завжди сприяють і сім'я, і державні та громадські інститути суспільства. Простежується масова пропаганда культу сили, грошей, здобутих будь-яким шляхом, ідеалізація та романтизація злочинного світу. Сьогодні засоби масової інформації, особливо телепередачі, надмірно насичені матеріалами, що демонструють насильство, протиправні вчинки, які залишаються не покараними адекватного ступеня скоєних злочинів, часто безкарними взагалі. Усе це створює у значної частини молодих людей уявлення про вседозволеність у їхніх вчинках і про фантастичні можливості швидкого збагачення, навіть кримінальним способом.

Формування такого „криміналізованого” менталітету – не остання причина того, що питома вага молоді у складі засуджених протягом останніх років невинно зростає, і сьогодні молоді люди вже становлять більше половини усіх засуджених в країні за рік – 58%.

Для зменшення кількості правопорушень необхідно усунути причини і умови, які породжують шкідливі і небезпечні для суспільства діяння.

Проблема протиправної поведінки неповнолітніх протягом останніх років досить інтенсивно досліджувалась як українськими вченими, так і вченими близького і далекого зарубіжжя. Аналіз праць, які тією чи іншою мірою присвячені проблемі нашого дослідження, дозволяє окреслити коло питань, що в них розглядаються. Так, у вивченні даної проблеми визначилося декілька напрямів:

1) вивчення мотивації протиправної поведінки неповнолітніх (С. Белічева, В. Ветров, А. Закалюк, А. Міллер, К. Ігошев, А. Тузов, І. Туркевич та ін.);

2) дослідження негативних впливів мікросередовища на формування злочинної поведінки неповнолітніх (А. Зелінський, В. Оржеховська, В. Кудрявцев, В. Шакур, М. Шаргородський та ін.) [1, 5].

Складна криміногенна ситуація стимулює дослідників різних галузей науки (юристів, соціологів, психологів) досліджувати причини зростання злочинної поведінки неповнолітніх та шукати ефективні заходи щодо запобігання правопорушень та злочинів серед неповнолітніх. Але ми зупинимось на аналізі причин правопорушень серед неповнолітніх, розкритих у соціально-педагогічній літературі.

Тому метою цієї статті є теоретичне обґрунтування соціально-педагогічних причин правопорушень неповнолітніх.

Правопорушення – це недотримання правил поведінки, встановлених законом на іншими нормативними актами. Воно може полягати у здійсненні забороненої дії або, навпаки, у виконанні передбаченого законом обов'язку. Це порушення адміністративних та правових норм, які проявляються через дрібні крадіжки, здирництво, викрадення автотранспортних засобів, хуліганство.

Серед підлітків, які здійснили правопорушення, А. Дольова, Є. Горбачовська, В. Шумілікін виокремлюють такі типи:

послідовно криміногенний – криміногенний „внесок” особистості в злочинну поведінку при взаємодії з соціальним середовищем є вирішальним, злочин впливає із звичного стилю поведінки, він обумовлюється специфічними поглядами, установками і цінностями суб'єкта;

ситуативно-криміногенний – порушення моральних норм, правопорушення незлочинного характеру і сам злочин у значній мірі обумовлений несприятливою ситуацією: злочинна поведінка може не відповідати планам суб'єкта; бути з його точки зору ексцесом; такі підлітки скоюють злочин часто в групі в стані алкогольного сп'яніння, не будучи ініціатором правопорушення;

ситуативний тип – не значна вираженість негативної поведінки; вирішальний вплив ситуації, що виникає не з вини індивіда; стиль життя таких підлітків характеризується боротьбою негативних та позитивних впливів [3, 140 – 141].

Під причиною розуміється явище (або їх сукупність), які породжують інше явище, що розглядається як наслідок. Причини створюють можливість певного сліdstва, для настання якого необхідні додаткові умови, самі по собі що не породжують дане сліdstво, але що створюють відповідну обстановку для реалізації дії причини.

Причини і умови злочинності неповнолітніх – це ті ж соціально негативні явища і процеси, детермінуючи злочинність і злочин в цілому.

Причини протиправної поведінки слід шукати в соціальних умовах існування людини і особливостях її особистості, перш за все її мотиваційної сфери. Соціальні проблеми, з одного боку, породжують складні життєві ситуації, при вирішенні яких людина порушує правові норми, з іншого – впливають на формування особистості людини.

Серед соціальних чинників правопорушення можна виділити:

- загострення соціальних проблем (зниження рівня життя, проблеми зайнятості і працевлаштування, забезпечення житлом тощо),
- неефективну роботу соціально-культурної сфери, обмежені можливості для змістовного проведення дозвілля:
- неефективне законодавство;
- недоліки в роботі правоохоронних органів;
- кризу системи народної освіти;
- низький рівень правової, педагогічної культури населення;
- криміналізацію культури;
- поширення зловживання алкоголем, наркотичними речовинами;
- недостатній рівень соціального захисту населення, брак можливостей отримати соціально-психологічну допомогу тощо [7, 238].

Також до причин зростання злочинності серед неповнолітніх Ф. Мустаєва відносить: безконтрольність продаж спиртних напоїв підліткам і навіть дітям, алкоголізм і насильство в сім'ї, комерціалізація центрів дозвілля, відеотек, ігрових залів, що штовхає молодь на скоєння корисних злочинів з метою роздобути гроші. Актуальною залишається проблема зайнятості: кожне третє правопорушення здійснюється ні де не працюючими підлітками, що не вчаться. Залишившись поза стінами учбового закладу і трудового колективу, неповнолітні швидко знаходять „місце роботи” в кримінальних структурах, частіше у сфері організованої злочинності [6, 224 – 225].

В. Літвішков виділяє наступні соціально-педагогічні причини правопорушень неповнолітніх.

Неблагополучна сім'я. Формування особи починається в сім'ї. Характер родинних стосунків створює той неповторний емоційний і психологічний мікроклімат, котрий грає надзвичайно важливу роль у формуванні етичних якостей людини. Якщо в сім'ї склалися стосунки пошани, чуйності, щирості, підтримки, взаємодопомоги до всіх членів сім'ї, то в наявності всі передумови для нормального розвитку дитини. Гуманні відчуття і стосунки, що засвоюються в сім'ї, дитина переносить не лише на рідних і близьких, але і на інших людей – це і стає нормою його поведінки.

Атмосфера родинних стосунків і зв'язків є передумовою формування емоційних відчуттів, культури особистості. Формуючи відповідні позитивні якості, сім'я тим самим закладає основу етичного розвитку дитини, значною мірою визначає його моральну позицію.

Не менш важливою обставиною є і те, що сприятливі можливості для формування особистості в сім'ї сприяють розвитку її індивідуальності, самостійності, творчих здібностей. Інтимно-емоційна сфера родинних стосунків – специфічний, своєрідний провідник суспільного впливу на особу, що готує і обумовлює процес засвоєння етичних зразків людиною. При цьому самі родинні стосунки виступають

специфічними соціальними зразками. В сім'ї формується первинний індивідуальний соціальний досвід, який служить основою для вибіркового активного відношення до чинників довкілля.

Сплав індивідуально-психологічних особливостей дитини з первинним соціальним досвідом, отриманим в сім'ї, сприяє виникненню і розвитку тієї системи внутрішніх відносин, яка лягає в основу спрямованості його особі, вибіркової, активності в сприйнятті і переробці суспільних, соціальних впливів.

Несприятливі обставини виховання дитини в сім'ї сприяють накопиченню негативного соціального досвіду, який гальмує у нього розвиток моральності.

Вивчення домашніх умов і побуту неповнолітніх правопорушників, їх родинного виховання показало, що переважна більшість підлітків, направлених у виховну колонію, виховувалися в сім'ях, які прийнято називати неблагополучними.

Під неблагополучною сім'єю слід розуміти таке соціальне вічко суспільства, в якому система взаємозв'язку і взаємодії між її членами побудована на аморальній і протиправній основі. Негативна орієнтація батьків, їх низька духовна культура, жорсткість по відношенню один до одного і дітей, пицтво, часті скандали, бійки є не сприятливим фоном негативного розвитку дитини. Крім того, сучасна сім'я виявилася позбавлена системи загальнолюдських цінностей і норм, бо вони зруйновані на рівні держави і суспільства, підмінені культом грошей, легкої наживи, зовнішніх атрибутів, нібито віддзеркалюючи благополуччя і життєвий комфорт. Зросло число розлучень. „Адже в переважній більшості випадків, – писав А. Макаренко, – положення кинутих дітей складніше і небезпечніше, ніж положення сиріт” [5, 207]. І це дійсно так, бо в цьому випадку до недоліків виховних дій додаються етичні страждання дитини, травми психіки, роздвоєне відчуття, втрати емоційного тепла, що раніше виходило від сім'ї. Крім того, „в умовах неповноцінної сім'ї фізично ускладнюється соціальний контроль за підлітком” [5, 354].

Формальна неповноцінність сімей правопорушників посилюється педагогічною неписьменністю батьків, благополуччям у взаєминах між її членами, аморальною внутрішньою атмосферою (на цей факт вказують багато дослідників: М. Алемаскін, В. Андрієнко, Л. Злобін, Н. Невський та інші.).

Нерідко ціннісні орієнтації батьків в таких сім'ях не збігаються з вимогами моральних норм суспільства.

Ще одним показником благополуччя в сім'ї можуть служити втечі підлітків з дому. Мотивами втеч є часті конфлікти з батьками, дискримінація одного з батьків іншим в очах підлітка, боязнь грубого покарання та інші.

Останніми роками різко зросли жорстокість і насилля по відношенню до дітей в сім'ї. Насильство приймає психологічні і фізичні форми.

Треба відзначити, що для сучасних дітей психологічна жорстокість виявляється набагато шкідливішою, ніж фізична. Жорстокість створює основу хронічної психогенної травматизації, не зрідка викликаючи повторні афектні кримінальні дії. У результаті зростають випадки дитячого суїциду, вбивства підлітками своїх жорстоких батьків.

В цілому наслідком жорстокого поводження з дітьми буває їх асоціальна поведінка в житті.

Серед особливостей дитячо-батьківських відносин в сім'ї, що впливають на розвиток агресивності дитини, називають недолік тепла і ласки з боку батьків, не заінтересованість дітьми, байдужість до них, виявляється в неухважності, жорстокості, уникнення контактів батьків з дітьми. Таким чином, запобігання правопорушенням неповнолітніх пов'язане з вдосконаленням сімейного виховання [4, с. 46].

Дефіцитарна освіта. Під дефіцитарністю розуміється недостатність тих або інших складових освітнього процесу компонентів (їх змісту, форм, методів, умов і т. ін.), які ведуть до неповноцінності його результатів.

Неповноцінність – це невідповідність освітнього процесу і його результатів вимогам програмам суспільства, сучасному стану науки і практиці, індивідуальним можливостям і особливостям його суб'єкта – дітей і підлітків.

Як наслідки або результати дефіцитарності освіти, недоліків у виховній роботі з дітьми в сім'ї, дошкільних установах можна назвати:

- соціально-психічну депривацію;
- культуру і соціально-педагогічну запущеність;
- всілякі відхилення, затримки в індивідуальному, віковому, фізичному, психічному, соціальному, духовному розвитку дітей-підлітків;
- обумовлені цими і іншими чинниками відхилення в індивідуальній поведінці, навчальній, трудовій і інших видах діяльності, включаючи їх асоціальні форми (правопорушення і злочини).

Оскільки наслідки дефіцитарності освіти носять виключно негативний характер, можна говорити про упущену вигоду або збиток, що наноситься самому індивіду і суспільству в цілому. Цей збиток виявляється:

- у неповноцінності знань, умінь і навиків, стосунків, розвитку індивіда;
- зниженні учбової успішності, старанності, дисципліни;
- порушенні темпів (і відхиленнях) в індивідуальному і особовому розвитку, в процесах соціалізації, самовизначення і самореалізації;
- професійній неспроможності, що веде до зниження економічної ефективності освіти підростаючого покоління і його результатів в різних

сферах діяльності. Звідси необхідність додаткових ресурсів і витрат (матеріальних, психологічних, соціальних) на подолання і виправлення негативних наслідків і результатів неповноцінного навчання і інші форми цього збитку.

Наслідки дефіцитарності освіти посилюються:

- негативними спадковими і природженими чинниками;
- дефектами в розвитку;
- наслідками перенесених травм головного мозку, різних захворювань і інтоксикацій;
- віковими кризами і аномаліями розвитку;
- неповноцінним живленням, гіподинамією, гіпоксией;
- психотравмуючими чинниками в сім'ї, дошкільних установах, школі, негативним впливом мікро- і макросоціальних умов і т. ін.

Негативний вплив цих і інших чинників звичайно концентрується і виявляється в неповноцінних умовах родинного, дошкільного, шкільного і позашкільного утворення. Їх дія і вплив посилюються дефіцитом, а то і повною відсутністю уваги і конструктивного впливу суспільства і соціальних (державних) інститутів на умови, процес і результати освіти підростаючого покоління.

Так, наприклад, дефіцит інформації починається з неповноцінності генетичною, спадковою інформацією, яка лежить в основі розвитку індивіда, всіх його систем і процесів.

Не меншу, якщо не найбільшу, небезпеку представляє дефіцит духовності в утворенні підростаючого покоління (не у релігійному, а в світському, філософському сенсі слова). Про це говорилося на науковому симпозиумі в Празі в 1991 році, присвяченому філософії освіти в ХХІ столітті. Одностайно признавалося, що європейська школа в кращому разі учить знанням, але не цінностям і нормативам.

Зниженню духовного, гуманістичного початку в сучасній шкільній освіті, що до того ж часто не приносить радості і успіху, не має конкретної цінності для учня, сприяє технократична направленість цієї освіти, орієнтованої в своїй основі на засвоєння знань, умінь, навиків, яка є одною з причин дегуманізації суспільства, його бездуховності. У поєднанні ж з деякими негативними соціальними процесами це веде до створення сприятливого ґрунту для зростання злочинності, насильства, жорстокості, алкоголізму, наркоманії, проституції, що ми і спостерігаємо останніми роками в молодіжному середовищі.

Таким чином, проблема дефіцитарності освіти і проблема деградації, деморалізації і зuboжіння суспільства зникаються. Дитячі будинки, школи-інтернати для кинутих, знедолених, хворих дітей, спецшколи, спеціальні ПТУ, виховально-трудова колонія, дитяча злочинність, наркоманія і проституція – усе це огидні і соціально небезпечні наслідки педагогічної неспроможності батьків, вчителів, вихователів, суспільства в цілому. Це наслідки дефіцитарності освіти, зниження якості навчально-виховної роботи з дітьми в шкільних та

інших навчальних закладах, що веде до падіння її ефективності і результатів, до зростання негативних наслідків, передчасного відсіву учнів з школи, зниження їх успішності, дисципліни і поведінки, погіршенню стану здоров'я і так далі

Таким чином, в сучасних умовах виправлення недоліків в області освіти набуває проблеми на рівні держави [4, 55].

Негативний вплив на виховання підлітка асоціальних груп.

Аналіз злочинів неповнолітніх показує, що вони переважно здійснюються групами. Дані досліджень свідчать про те, що це, як правило, випадкові, нестійкі або стійкі групи з негативною спрямованістю, що скоюють злочини на основі, з одного боку, наслідування один одному, з іншого боку, під впливом прямого або непрямого підбурювання дорослих під впливом книг і кінофільмів, що пропагують пригоди злочинців, що зловживають сценами жорстокості і насильства.

Потрапляючи в малу групу, неповнолітній правопорушник включається в іншу систему взаємодії і взаємовпливу, яку можна позначити наступним чином: „неофіційна група – неповнолітній правопорушник”.

Ця система є актуальною для неповнолітнього правопорушника тому, що основні ланки взаємодії вхідних в неї підсистем (мотиви, цілі, засоби і способи, результат) виявляються що не протирічать один одному. Дійсно, неповнолітній правопорушник охоче приймає мотиви і цілі неформальної групи (вони у більшості її членів зв'язані із задоволенням потреби в спілкуванні і самоствердженні, а також в розвагах як кінцевих результатах їх діяльності). Від членів групи не вимагається якихось особливих знань, умінь і навиків, які не перевищували б його можливості в даний момент. Основний результат спілкування в рамках групи – задоволення потреби в спілкуванні, самоствердженні, що досягається без особливих зусиль, укріплює мотивацію участі в ній, сприяє легкості прийняття цілей діяльності групи, якими б об'єктивно негативними вони не були.

Важливо, що вони приймаються суб'єктивно і розподіляються в діяльності.

Групи неповнолітніх правопорушників не виникають ні з чого. Цьому сприяють певні об'єктивні причини, серед яких важливе місце займають недоліки родинного виховання, формалізм виховної роботи загальноосвітньої школи з підлітками з відхиляючою поведінкою, дефіцитарна освіта.

На думку І. Башкатова, ці причини приводять до того, що у підлітків паралізуються основні механізми соціалізації, що ведуть до неправильного формування уявлення про себе, свого „Я-образу”. У підлітків відбувається асоціальна ідентифікація, співвідношення себе з негативними еталонами, зразками поведінки, яка є віддзеркаленням негативних між особистісних стосунків з дорослими, а потім з однолітками.

Ідентифікація у них відбувається з негативним мікро середовищем, в якому виробляються негативні прагнення, переконання, норми і установки, відбувається формування стійкого негативного „Я-образу”.

Йде процес асоціального формування особи, і закладаються передумови для виникнення асоціальної групи. У підлітків з'являється відчуття соціальної неповноцінності, нездатності, ізолюваності і відірваності від інших людей. Свою нездатність вони випробовують в навчанні, праці, спілкуванні, тому і тікають від реального подолання труднощів. Це вабить у свою чергу появу у них підвищеної тривожності, пасивності, асоціального пригноблення і придушення, і зрештою до формування заниженої або завищеної самооцінки, відходу від соціально корисних груп і пошуку оптимального для них круга спілкування.

Всі ці негативні соціальні явища, викликані неблагополуччям в сім'ї, недоліками навчально-виховної роботи в школі, виробничих колективах, порушують нормальне спілкування підлітків і „випихають” їх на вулицю. Формально такі підлітки ще продовжують числитися такими, що вчаться в школі, ПТУ або інших учбових закладах, але фактично часто виявляються за їх порогом.

Мотиви об'єднання всіх цих знедолених в групи найрізноманітніші. Ними можуть бути загальні інтереси і схильності єдність доль, схильються перед силомістю, відвагою і незалежністю нових друзів, огида до самоти, місця проживання, бажання показати перед „друзями” свою силу, спритність, обізнаність.

Результати дослідження І. Башкатова показують, що контроль за проведенням вільного часу, а також контроль за діяльністю стихійних груп підлітків практично ніхто не здійснює. В кращому разі батьки застерігають, щоб син або дочка прийшли додому в такий-то час. Хто ж у такому разі організовує дозвілля підлітків, допомагає провести його?

Чим старше вік підлітків, старше клас, тим менше допомоги в проведенні вільного часу надають батьки, вчителі і шефи, а збільшується вплив товаришів. Вибір друзів ніким не контролюється. Цей недолік контролю за поведінкою, дозвілля і міжособистісних стосунків підлітків дуже сильно позначається на їх життєвих позиціях, на формуванні особи в цілому. Через ці раніше сформовані інтереси і схильності, підлітки самі визначають зміст своєї діяльності і засоби контролю.

Основними засобами контролю тут є традиції, звичаї, групові звички, закріплені в груповій думці, тобто засоби моральні, а не юридичні. Тому права і обов'язки членів цих неформальних груп більш аморфні, ніж в соціально корисних групах, хоча бувають вельми складними.

Манить їх також свобода діяльності і відносної самостійності, залежність думок і ізолюваність від втручання дорослих. Тут зовсім інша атмосфера спілкування, чим у формальних групах.

Як відзначає В. Яковлев, в цих групах „...єдиним (в усякому разі, принципом об'єднання служать перш за все взаємні схильності,

позитивні стосунки один до одного („знайомі“, „друзі“, „приятелі“, „близькі люди“ і т.д.)” [2].

Також, хочеться наголосити, що останніми роками, стало помітним відсутність офіційних підлітково-молодіжних об'єднань, після заборони комсомольських і піонерських організацій в роботі з підлітками. Замість заборонених організацій нічого не створено. У країні до цих пір відсутня чітка підлітково-молодіжна політика, яка б передбачала позитивну соціалізацію особи перешкоджала їй іти в самовиникаючі неформальні об'єднання, особливо асоціально-кримінальної спрямованості.

Відсутність живої роботи з молоддю, відрив від її інтересів, формалізм, непомірне зростання негативних явищ породили в підлітково-молодіжному середовищі нігілізм, песимізм, занепад. Підлітки, не зустрічаючи взаєморозуміння, не знаходячи умов для самовираження в соціально-позитивних суспільних організаціях, вирушають в різні неформальні молодіжні угруповання негативної спрямованості. Змучившись від неробства і нудьги, вони починають вживати алкогольні напої, наркотики, порушувати громадський порядок, здійснювати правопорушення [4, 62].

Таким чином, не має необхідності додатково говорити про ситуацію, що склалася, із злочинністю серед неповнолітніх, щоб зробити наступні висновки про причини і умови її зростання.

У даний час загострюються суспільні протиріччя, що відразу ж позначається на злочинність неповнолітніх. На світло виходять конфлікти у взаєминах підростаючого покоління і традиційних суспільних інститутів. Залежне положення підлітка, думкою і бажанням якого мало цікавляться, не може не викликати протесту. Застаріла педагогіка, що реалізовується в школі і вдома, направлена на придушення індивідуальності.

Динаміка правопорушень неповнолітніх дає підстави прогнозувати її реальне збільшення. Статистика, факти, спеціальні дослідження наочно показують, що підліткова злочинність в Україні активно прогресує. Вона охоплює всі основні молодіжні групи як в соціально-демографічному, так в територіальному і професійно-освітньому аспектах.

Проте причини злочинів, що діють начебто на всіх неповнолітніх, заставляють здійснювати протиправні дії лише деяких, не здатних чинити опір їх дії. Знаходячись в однакових, загалом, умовах, далеко не кожен підліток скоює злочин у зв'язку з тим, що існують ще і особові причини протиправної поведінки. Це перш за все особливості ціннісних орієнтацій підлітка, що задаються середовищем і найближчим оточенням.

Безперечно, найбільш значуще для підлітка найближче оточення – сім'я. Стан сімейних стосунків багато в чому визначає поведінку підлітка. Навіть борючись з батьками за незалежність, підліток демонструє все те, чому він у них навчився.

Найважливішою сферою збільшення сил і розуміння власної значущості для неповнолітнього є навчання і робота. Тут підліток

стикається з найбільшими життєвими труднощами, від подолання яких залежить його внутрішній стан. Досягнення успіху в праці і навчанні важливе для власної повноцінності. Соціальна незахищеність підлітка часто стає причиною зривів і конфліктів у сфері навчання і праці, може вплинути на конфліктність його поведінки, на бажання будь-яким способом компенсувати незадоволення.

Компенсація незадоволенню для важких підлітків – це найчастіше сфера дозвілля. Не добившись успіху в навчанні, внаслідок чого не діставши можливості займатися престижною працею, підліток намагається знайти задоволення в спілкуванні з однолітками, причому не завжди прийнятними для суспільства способами, а часто і скоюючи злочини.

Допомогти підліткові знайти своє місце в житті, зрозуміти його прагнення, інтереси, дати можливість розвиватися його індивідуальності, означає багато в чому запобігти злочину. Один із напрямків такої роботи є профілактика правопорушень. Тому подальше наше дослідження буде пов'язано з розробкою теоретичних і практичних аспектів системної організації профілактичної роботи з неповнолітніми правопорушниками.

Література

- 1. Кальченко Т. Л.** Запобігання злочинності неповнолітніх в Україні спеціальними органами та установами : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к-та юрид. наук : спец. 12.00.08 „Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право” / Тетяна Леонідівна Кальченко. – Національна академія внутрішніх справ України. – К., 2004. – 50 с.
- 2. Яковлев В. В.** Особенности смысловой сферы личности осужденных к лишению свободы / В. В. Яковлев // Психология и практика. Ежегодник Российского психологического общества. – Т. 4. – Вып. 3. – Ярослав, 1998. – С. 10 – 15.
- 3. Безпалько О. В.** Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарії: навч. посіб. (для студ. вищ. навч. зал.) / О. В. Безпалько. – К. : Центр учбової літ-ри, 2009. – 208 с.
- 4. Литвишков В. М.** Социально-педагогические основы исправления несовершеннолетних осужденных : учебное пособие. – М. : Московский психолого-социальный институт, 2006. – 464 с.
- 5. Макаренко А. С.** Сочинения в 7 т. / А. С. Макаренко. – Москва, 1960. – Т. 5. – 398 с.
- 6. Мустаева Ф. А.** Основы социальной педагогики : Учеб. для студ. высш. пед. учеб. завед. : 2-е изд., перераб. и доп. / Ф. А. Мустаева. – М. : Академический проект, 2001. – 416 с.
- 7. Харченко С. Я.** Соціальна педагогіка: технологічний аспект : наук.-метод. посіб. : у 2 ч. / С. Я. Харченко, Н. П. Краснова, Л. П. Харченко ; Держ. закл. „Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка”. – Луганськ : Вид-во ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2010. – Ч. 1. – 383 с.

Мотунова Н. В. Соціально-педагогічні причини правопорушень неповнолітніх

У статті розкрито сутність і зміст понять „правопорушення” та „причини правопорушень”, висвітлено основні соціально-педагогічні причини правопорушень неповнолітніх.

Ключові слова: правопорушення, причини правопорушень, соціально-педагогічні причини.

Мотунова Н. В. Социально-педагогические причины правонарушений несовершеннолетних

В статье раскрыта сущность и содержание понятий „правонарушение” и „причины правонарушений”, отражены основные социально-педагогические причины правонарушений несовершеннолетних.

Ключевые слова: правонарушение, причины правонарушений, социально-педагогические причины.

Motunova N. V. Socio-pedagogic causes of teenagers' crimes

The article deals with the content and meaning of „the crime” and „causes of crime”, the main socio-pedagogical reasons of teenagers crimes were delighted

Key words: crimes, causes of crimes, socio-pedagogic causes.

УДК 343.9.01-053.6

Є. Ю. Пліско

СУТНІСТЬ І ПРИЧИНИ ПІДЛІТКОВИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ТА ЗЛОЧИННОСТІ

В умовах корінних змін політичної, соціально-економічної ситуації в Україні підліткові агресивність, насильство, правопорушення і злочинність стали одними з найгостріших проблем сьогодення. За останні роки стали частішими брутальність стосовно педагогів і батьків, усе більше спостерігаються факти недисциплінованості на уроках, прогули шкільних занять, хуліганство, алкоголізм і наркоманія, правопорушення.

Складна криміногенна обстановка вимагає від дослідників шукати ефективні форми і методи профілактики правопорушень і злочинності серед дітей і підлітків. Питанню вивчення соціально-педагогічних причин виникнення важковиховуваності неповнолітніх правопорушників присвятили свої праці Н. Агетик, Ю. Гербеєв, Є. Костяшкін, В. Мороз, І. Невський, В. Оржеховська, І. Підласий та ін. Проте проблема здійснення дітьми та підлітками правопорушень і злочинних вчинків залишається актуальною для сучасного українського суспільства.